

**FORENZIČKO PSIHIJATRIJSKI ASPEKTI
VJEŠTAČENJA BOLESTI ZAVISNOSTI**

Stojaković Milan¹, Stojaković Bogdan²

1. UKC B.Luka

2. Intermedic B.Luka

Sažetak

Bolesti zavisnosti mogu da izazivaju u značajnoj mjeri psihičku ili/i fizičku zavisnost, dovode do psihopatoloških promjena i produkuju asocijalno i antisocijalno ponašanje. Diferenciraju se psihološki i patopsihološki motivi u izvršenju krivičnog djela. Daje se akcenat na apstinencijalnu krizu kod zavisnika, delirium tremens, patološko napito stanje

U radu se razmatraju specifičnosti u psihijatrijskom vještačenju osoba koje boluju od bolesti zavisnosti. Ističu se i drugi faktori, kao što su poremećaj ličnosti, bipolarni afektivni poremećaji, koji mogu znatno da doprinesu prekršajnom ili kriminalnom ponašaju. Navode se i neke pravne kategorije koje vještak treba da zna kao npr. *Actiones liberae in causa*, a i uslovi kad ovo pravilo ne može da bude primjenjeno, te osnovi prevencije kriminogenog ponašanja u domenu bolesti zavisnosti.

Ključne riječi: bolesti zavisnosti, alkoholisanost, alkoholizam, vještačenje raznih oblika nesposobnosti.

Definicija forenzičke psihijatrije

Forenzička psihijatrija (sudska psihijatrija) je psihijatrija primijenjena u sudske svrhe.

Vještačenje je individualni akt vještaka za koji je jedino on odgovoran.

CONSTITUTIO CRIMINALIS THERESIANA (1768)"Za zločin se mogu, bez razlike pola ili staleža, okriviti svi koji posjeduju razum i slobodnu volju, a ne mogu oni kojima jedno ili drugo nedostaje".

U sferi vještačenja *ispituju se različite SPOSOBNOSTI* i to:

PRAVNA – sposobnost vršenja pravne radnje, a to znači da osoba može:

A) izraziti svoju volju

B) sagledati posljedicu

C) **PARNIČNA**, da može – učestvovati u parnici, tj. sudskom postupku

POSLOVNA – sposobnost da osoba štiti svoja prava i interese

A) opšta – (staratelj)

B) specifična (testatorska)

DELIKTNNA – da odgovara za počinjenu štetnu radnju

RADNA – ocjenjuje se sposobnost za neki posao, stepen invalidnosti, bolovanje

SPOSOBNOST ZA BRAK, psihofizička podobost

RODITELJSKA – sposobnost za odgoj djece i dodjela djece kod razvoda braka

VOZAČKA sposobnost

Sposobnost za **VOJNU SLUŽBU**

Sposobnost za **DRŽANJE** i sposobnost za **NOŠENJE ORUŽJA**

Forenzički značaj bolesti zavisnosti proizilaze iz specifičnih, tipičnih simptoma i sindroma, te mogućih komplikacija i njihovih manifestacija. U zavisnosti od stepena poremećaja, kreću se i okviri forenzičko-psihijatrijskog značaja u oblasti krivičnog ili građanskog prava. Vještačenje se traži kad se sumnja da postoji duševna bolest, ili kad treba verifikovati da ista ne postoji (npr.

testatorska, kontraktualna /ugovorna/ sposobnost).

FORENZIČKO PSIHIJATRIJSKI ASPEKTI BOLESTI ZAVISNOSTI NAJČEŠĆE SE RAZMATRAJU: u građanskom pravu: zaštita bolesnika i njegovih interesa, zaštita pravnog statusa, te u krivičnom pravu zaštita bolesnika, ali i društva od duševnog bolesnika, kao i u porodičnom i socijalnom pravu.

KRIVIČNO PRAVNI ZNAČAJ

Uzrok mnogih nesreća leži na dnu vinske čaše! (Lav Nikolajevič Tolstoj).

Kad je krivično djelo izvršeno pod odlučujućim djelovanjem zavisnosti od alkohola ili opojnih droga, zakonom je predviđeno da se o toj mjeri ne može odlučivati bez nalaza i mišljenja vještaka.

Kada je djelo posljedica bolesti zavisnosti najčešće se radi o prisustvu manifestacija psihopatoloških fenomena uz mogući dodatan doprinos sekundarnih kontribuirajućih (deklanširajućih, "trigger") faktora, npr. ranija motivacija za kriminalnu djelatnost i sl.

Prilikom sagledavanja forenzičkog značaja bolesti zavisnosti moramo imati na umu i moguće udružene druge zasebne entitete

kao komorbiditet (poremećaj ličnosti, shizofrenija..).

Za delikt (djelo protiv zakona) vezan za "komplikujući" faktor (npr. ekscesivna upotreba alkohola ili droga koja se razvila na podlozi BAP-A (bipolarnog afektivnog poremećaja- depresija, manija) razmatra se uloga i tog faktora u domenu uračunljivosti.

FAKTORI koji se pri vještačenju razmatraju:

1. Cjelokupna klinička slika koja uključuje težinu simptoma, trajanje, ponavljanje, otpornost na terapiju,
2. Procjena socijalnog funkcionisanja,
3. Prisustvo komorbidnih bolesti,
4. Rizik recidivantnog ponašanja.

Veoma je važno kod bolesti zavisnosti pravilno procijeniti veze ključnih simptoma, te korelacije psihijatrijskih simptoma sa kriminalnim aktom. Kod forenzičko psihijatrijske kliničke obrade utvrđuju se:

1. faktori u etiologiji
2. opšti premorbidi status.
3. psihijatrijski premorbidni status.
4. soc.-ekonomsko-demografske karakteristike

(dob, stručnu spremu, bračno stanje, konstelaciju porodice)

STANJE ALKOHOLISANOSTI (stadijumi pijanstva)

Postoji više tablica alkoholemije koje se malo razlikuju, ovo su neke od njih:

Tabela 1.

<i>Alkoholemija ‰</i>	<i>Stadijum: _____</i>
0,5 - 1,0	pripito stanje
1,1 - 1,5	lako pijanstvo
1,6 - 2,0	srednje pijanstvo
2,1 - 3,0	teško pijanstvo
3,1 - 4,0	prepitost
preko 4	koma, a moguća i smrt

Tabela 2.

<i>Alkoholemija ‰</i>	<i>Stadijum _____</i>
0,5 - 1,5	lako pijanstvo
1,6 - 2,5	pravo pijanstvo
2,6 - 3,5	narkotičko pijanstvo
3,6 i više	komatozni stadijum

Tabela 3.

<i>alkoholem. %</i>	<i>pažnja i svest</i>	<i>intelektulane funkcije</i>	<i>ponašanje</i>	<i>koordinacija ravnoteža</i>	<i>percepcija i psihomotorika</i>	<i>vid</i>	<i>sluh</i>
0,3 - 0,4	slabi		euforija, diskretne promene ličnosti	loše izvod. preciz. pokreta poremećaji ravnoteže		suž. polja vida, nistagmus, moguće dvoslike ↓	sniž.praga i razlikov. finih nijansi
0,5 - 1,0 pripito stanje	↓	gubit.kontinuiteta. misli, slabi pamćenje	gub.samokotr. emoc. labil. nekritič.-precnj. sops. sposob., hrabost, nepromiš.postup. (opas. u saobraćaju) sugestibilnost	nekoord. pokreti, nepravil. kombinac. pokreta – saobraćaj	pogreš. reagovanje (13x u odnosu na trezno st.); manje izraž. produž. reakcionog vremena	smanj.oštr. vida porem. prost. orijent., pad adapt. na svetlo i tamu ablend., iluzije, naroč. noću	↓ gubitak sposob. određiv. zvučnog izvora
1,1 - 1,5 lako pijanstvo	↓ pojačano	↓ pojačano	↓ raste samopouzdanje, opada samokritičnost	↓ pojačano	↓ pojačano	↓ pojačano	↓ pojačano
1,6 - 2,0 srednje pijanstvo	svest se zamagljuje na trenutke i gubi, gubit. vremenske i prostorne orijentacije	intel. funkcije redukovane, ne-shvat. opasnosti, pogrešno shvatanje primedbi	gubitak samokontrole - drskost, agresivnost, labilnost, surovost - svađe, tuče, ubistva, silovanja	↓ pojačano teturav hod	pojačano pogreš. reagov., izraž. produž. reakc. vremena, pogrešno prerađ. zapažanja	↓ pojačano	↓ pojačano
2,1 - 3,0 teško pijanstvo	češći duži gubici svesti, pospanost pažnja površna kratkotrajna	intelektualna uzetost (neshvatanje), amnezija	jako izražena sklonost ka deliktima	↓ nerazumljiv govor, posrta-nje, padanje	minimum, percep. površna, kratkotr., bez prerađ.zapaž.	↓ pojačano redovno dvoslike	↓ pojačano
3,1 - 4,0 prepitost	dubok san, kod osetljivih i koma						
preko 4 smrtno	koma - moguć smrtni ishod						

SUDSKOMEDICINSKI ZNAČAJ STANJA ALKOHOLISANOSTI

Kod alkoholisanosti moguće je zadesno povređivanje: moguć je i smrtni ishod

- padovi – povrede glave na radu, u domaćinstvu
- smrzavanje
- aspiracija želudačnog sadržaja i bolus smrt
- požar («alkoholizirani zaspe sa cigaretom»)
- saobraćajne nezgode

U forenzičko psihijatrijskom postupku se utvrđuju svi elementi neophodni za ekspertizu.

Obično komorbiditetni ili drugi konstelativni faktori imaju uticaja i mogu smanjiti sposobnost shvatanja djela i upravljanja postupcima.

Karakteristično impulsivno i agresivno ponašanje može biti prisutno pojedinačno kod žrtve ili počinioca, može biti **PRISUTNO OBOSTRANO I KOD**

ŽRTVE I KOD POČINIoca (KAFANSKE TUČE).

U slučaju da se bolest zavisnosti pojavi nakon krivičnog djela tada je u pravilu potrebno cijeniti i procesnu sposobnost ispitanika. Nastupanje duševne bolesti kod osumnjičenog, odnosno optuženog ima određene zakonske posljedice na tok krivičnog postupka. Ako je kod osumnjičenog, odnosno optuženog nakon izvršenja krivičnog djela nastupila takva duševna bolest da nije sposoban učestvovati u postupku, tužilac (u istrazi), odnosno sud (nakon završetka istrage) će rješenjem prekinuti postupak i osumnjičenog, odnosno optuženog uputiti organu nadležnom za pitanja socijalnog staranja.

Prije donošenja rješenja o prekidu postupka mora se narediti psihijatrijsko vještačenje, kako bi se utvrdilo da li postoji duševno oboljenje i da li ta bolest onemogućava učestvovanje osumnjičenog, odnosno optuženog u krivičnom postupku. Krivični postupak će se nastaviti, kada se

zdravstveno stanje osumnjičenog, odnosno optuženog poboljša toliko da može da učestvuje u postupku.

KRIVIČNOPRAVNI ZNAČAJ ALKOHOLIZMA

Alkoholizam je bolesna pojava u čiju se patologiju upliće više faktora. Iako do danas nije na zadovoljavajući način objašnjeno zašto nastaje alkoholizam, smatra se da značajnu ulogu igraju i psihološki i psihopatološki, ali i socijalni, biohemijski i genetski faktori.

Prema definiciji SZO, alkoholičar je čovjek kod koga je zbog dugotrajne i prekomjerne zloupotrebe alkohola došlo do znakova tjelesnog, nervnog, psihičkog i socijalnog propadanja. Kapamadžija navodi: "Uvek se postavlja pitanje da li je do delikta došlo zbog toga što je učinilac bio pod dejstvom alkohola, ili mu je alkohol samo poslužio kao podstrek, ili kao facilitativni (olakšavajući) faktor, kao "katalizator" za krivično djelo. Svi istraživači, ipak, smatraju da je veza između kriminala (uopšte) i alkohola, očigledna"-

Petrović i sar. ističu: „postoji izazita asociranost alkoholne konzumacije sa homicidnim ponašanjem, povredama, seksualnim nasiljem, dečijom zloupotrebom i porodičnim nasiljem, saobraćajnim nesrećama, požarima, utapanjima i samoubistvima“.

Krivična djela koja čine alkoholičari su mnogobrojna, a najčešća među njima su djela protiv:

- braka i porodice – nasilje u porodici, kršenje porodičnih obaveza
- polne slobode – silovanje i dr.
- protiv imovine – krađa, utaja, prevara
- bezbjednosti javnog saobraćaja
- časti i ugleda – kleveta, uvreda
- javnog reda i mira – nasilničko ponašanje
- života i tijela – tjelesne povrede, ubistva

- službene dužnosti – nesavjestan rad u službi, pronevjera

Psijhijatrijsko vještačenje počinioca delikta bolesti zavisnosti vrši se u cilju procjene sposobnosti shvatanja djela i mogućnosti upravljanja postupcima *temporae criminis*.

Neophodno je izdiferencirati dijelove koji u počinjenom djelu mogu imati veze sa bolešću zavisnosti, dijelove u vezi sa premorbidnom strukturom, te ukoliko postoje i drugi elementi kao što su eventualni dodatni egzogeni provocirajući ("trigger") faktori, (npr. ubistvo na mah).

Veoma je značajno procijeniti i motivaciju za djelo. U dinamici delikta treba razlikovati psihološke od psihopatoloških postupaka. *Prisutna motivacija upućuje na psihološke motive u dinamici delikta. Nekad imamo i psihološku i psihopatološku motivaciju. Navodimo primjer iz prakse:* Optužena T.R. u prostorijama CJB i Okružnom tužilstvu B.Luka pored ostalog, izjavi: „Ja sam zavisnik o heroinu bila 3 godine, a od prije tri mjeseca ja se liječim“. Kritične večeri bila je sa S.V. po kaficima. Pričala je da treba da vrati neke dugove, a kad je S.V. čula da je baka sama, predložila je da odu kod bake. Pa kaže: „Ja sam se dvoumila – ali kako sam bila pod uticajem alkohola i Metadona, ja sam pristala. Ja sam tada rekla: „Hajmo“, iako sam se malo dvoumila, ali trebala sam da vratim neki dug i to je presudilo“.

Prilikom vještačenja potrebno je odrediti dijagnozu prema ICD-10 klasifikaciji.

Psijhijatrijsko vještačenje sa udruženim poremećajima ima poseban značaj. Bolest zavisnosti udružena sa drugim sindromima, poremećajima ili bolestima, rezultira kompleksne probleme, kada postoji bolja podloga za mogućnost mnogo lakšeg i bržeg razvoja uslova za eventualno kriminogeno ponašanje. Suština uticaja udruženih poremećaja, čestih uz bolest zavisnosti, je u hipotetski mogućem sumarnom djelovanju na nervni sistem, tako da mogu da remete logično mišljenje i razumno ponašanje uz npr. pokretanje agresivnih tendencija ili mogu poprimiti

nekontrolisan tok koji može da rezultira ubistvom ili drugim deliktom. (npr BAP /bipolarni afektivni poremećaj/ -manična faza udružena sa narkomanijom).

Elaboracija mehanizma nastanka razdražljivosti, eksplozivnosti i agresivnosti prilikom kriminogenog ponašanja kod bolesti zavisnosti mora obuhvatiti analizu niza faktora - dodatne simptome ili sindrome - te druge eventualne superponirane "komplikujuće" faktore. Treba precizirati sve dijagnoze prema ICD-10.

Patološko pijano stanje je idiosinkratička reakcija osobe i na manju količinu alkohola, gdje odmah dolazi do sumračnog stanja. nastupa naglo sa suženjem svijesti, nemirom, uzbuđenjem i agresijom. U takvim stanjima osoba može počinuti teške bezrazložne zločine, lutati bez cilja ili ponašati se nesuvislo. Traje od nekoliko minuta do par dana, a završava snom nakon čega često slijedi amnezija – gubitak sjećanja za sve ili skoro sve što se dogodilo.

Delirium tremens

Nekad česta akutna psihoza alkoholičara sa smrtnim ishodom i do 90%. Danas je smrtni ishod ispod 1%. Uzroci su, osim tjelesnih: trauma, teški poremećaji funkcije jetre i nadbubrežne žlijezde, hirurški zahvati, infekcija i psihička trauma alkoholičara te, osobito, nagla apstinencija.

Očituje se kao kvantitativni poremećaj svijesti sa smetenim stanjem uz poremećaje orijentacije u vremenu i prostoru. Javlja se i halucinacije, češće vidne i taktilne nego slušne, poput životinjica kao što su miševi, pacovi ili insekata, koji gmižu po koži ili je njima okružen. Izražena je slika straha i nemira. Javlja se i opšta slabost uz tremor te obilno znojenje što dovodi do dehidracije i poremećaja elektrolitne ravnoteže. Govor je inkohherentan, nepravilan. Agresivnost je česta karakteristika delirijuma. Nakon par

dana delirija, bolesnik pada u duboki san iz kojeg se budi s neznatnim tegobama često amnestičan za većinu događaja.

Za izvršena krivična djela u delirijumu podrazumijeva se potpuna nesposobnost shvatanja djela i nemogućnost upravljanja svojim postupcima (neuračunljivost u pravnom smislu).

Psijatrijsko vještačenje svjedoka sa bolesti zavisnosti je nekada potrebno vršiti u krivičnom postupku, a obavlja se sa ciljem da vještak odgovori na pitanje da li se iskaz svjedoka može uzeti kao pouzdan. To zavisi od stanja njegovog duševnog zdravlja u periodu temporeae criminis i u vremenu davanja iskaza pred sudom. Osobe sa bolešću zavisnosti mogu biti pouzdani svjedoci, ako su imali uredno opažanje tempore criminis i reprodukciju opaženog u vremenu davanja iskaza pred sudom.

GRADANSKO pravni značaj

U praksi kod bolesti zavisnosti poslovna sposobnost često može biti dovedena u pitanje. U svakom takvom slučaju potrebno je cijeliti uticaj pojedinih elemenata i dati mišljenje na osnovu ukupnog utiska o poslovnoj sposobnosti u cjelini.

Opšta poslovna sposobnost

Opšta poslovna sposobnost (sposobnost osobe da samostalno obavlja pravne radnje, da štiti svoja prava i interese) kod bolesti zavisnosti može biti: RIJETKO potpuno očuvana (potpuna poslovna sposobnost), ČESTO značajno kompromitovana ili nepotpuno očuvana (djelimična poslovna sposobnost), a može biti isključena (individua sa bolešću zavisnosti može biti poslovno nesposobna).

Kada osoba sa bolešću zavisnosti zbog psihopatoloških manifestacija dovede do neposrednog ugrožavanja svojih ili prava i interesa drugih osoba, djelimično se lišava poslovne sposobnosti, /Na primjer: osoba nije sposobna da se brine o svom liječenju

te joj se postavlja staralac koji će voditi brigu o njenom liječenju./ Kada osoba sa bolešću zavisnosti nije uopšte sposobna da se brine o svojim pravima i interesima potpuno se lišava poslovne sposobnosti. I djelimično i potpuno oduzimanje poslovne sposobnosti mogu da budu vremenski ograničeni i nakon sudski određenog roka da se izvrši novo vještačenje.

Testatorska sposobnost (specifična poslovna sposobnost) - može biti dovedena u pitanje kod bolesti zavisnosti, u svim slučajevima kada *temporae acti* simptomi imaju takav kvalitet da poremećaji *volje i rasuđivanja* dovode istu u pitanje.

Kontrauktualna sposobnost

Vještak se treba izjasniti o duševnom zdravlju osobe *temporae acti* kod sljedećih ugovora: kupoprodajnih, darovnih, o doživotnom izdržavanju, ili drugih.

Vještačenje validnosti ugovora (specifična poslovna sposobnost) kod osoba sa bolešću zavisnosti predstavlja procjenu voljnih i intelektualnih funkcija (sposobnost rasuđivanja) *temporae acti*. Procjena zavisi od stanja voljnih i intelektualnih funkcija (sposobnost rasuđivanja) ispitanika u vrijeme postpisivanja određenog ugovora.

Vještačenje podobnosti ispitanika za roditeljsku ulogu.

Bolest zavisnosti može biti razlog za davanje mišljenja o podobnosti za roditeljsku ulogu.

Lišavanje roditeljskog prava se cijeni kod: grubog zloupotrebljavanja roditeljskog prava, grubog zanemarivanja roditeljske dužnosti.

Vještačenje podobnosti roditelja za dodjelu djece sa bolešću zavisnosti

Vještačenje podobnosti roditelja za dodjelu djece u postupku razvoda braka, takođe mogu biti veoma teška kada je u pitanju bolest zavisnosti, a naročito delikatna kada su u pitanju komorbiditet sa bolesti zavisnosti. Pri vještačenju podobnosti roditelja za dodjelu djece u postupku

razvoda braka preporučuje se multidisciplinarni timski pristup. Treba dobro procijeniti maritalnu situaciju, duševno stanje kod oba roditelja. U pravilu verifikovana bolest zavisnosti kod roditelja može da djeluje nepovoljno na duševni razvoj i zdravlje djeteta.

Vještačenje sposobnosti za brak kod osoba sa bolešću zavisnosti je rijetko u praksi; iako bi osobe sa ovakvom dijagnozom zbog specifičnosti ovog entiteta često mogle biti predmetom vještačenja.

Porodično pravo razmatrajući i analizirajući "zabludu o bitnoj osobini bračnog druga" uključuje mogućnost poništenja braka pored ostalog i kod "*trajnih, teških ili opasnih bolesti*". Kako bolest zavisnosti može imati težinu koja ugrožava život bolesnika ili ga onesposobljava za život u znatnoj mjeri, te može biti opasna po okolinu ili zdravlje ili život bračnog druga, a po svojoj prirodi može biti trajna, tako bolest zavisnosti može biti razlog za poništenje braka.

U vještačenjima raznih sposobnosti kao što su VOZAČKA sposobnost, Sposobnost za vojnu službu, Sposobnost za držanje oružja i Sposobnost za nošenje oružja prisustvo bolesti zavisnosti obično kompromituje navedene sposobnosti.

VJEŠTAČENJE RADNE SPOSOBNOSTI

Invalidnost postoji:

1. kada je kod osiguranika, zbog promjena u zdravstvenom stanju koje se ne mogu otkloniti liječenjem, radna sposobnost trajno smanjena za više od polovine prema tjelesno i psihički zdravome osiguraniku iste ili slične naobrazbe i sposobnosti (*profesionalna nesposobnost za rad*). Poslovi prema kojima se ocjenjuje sposobnost za rad osiguranika obuhvataju sve poslove koji odgovaraju njegovim tjelesnim i psihičkim sposobnostima, a smatraju se odgovarajućim njegovim dosadašnjim poslovima. Kada je kod osiguranika utvrđena profesionalna

nesposobnost za rad utvrđuje se preostala radna sposobnost ako se, s obzirom na njegovo zdravstveno stanje, životnu dob, naobrazbu i sposobnost, može profesionalnom rehabilitacijom osposobiti za rad s punim radnim vremenom na drugom poslu.

2. kada kod osiguranika zbog promjena u zdravstvenom stanju, koje se ne mogu otkloniti liječenjem, nastane trajni gubitak sposobnosti za rad, (*opšta nesposobnost za rad*).

Napomena: Kako se u praksi često brkaju termini invalidnost i invaliditet, treba podsjetiti da je invaliditet gubitak, bitnije otećenje ili onesposobljenje pojedinog organa ili dijelova tijela i izražava se u procentima. (sinonim-“tjelesno oštećenje”).

Vještačenja u domenu MEDICINSKOG PRAVA mogu obuhvatiti neželjene reakcije lijeka KOD OSOBA SA BOLEŠĆU ZAVISNOSTI, kao i GREŠKE prilikom TRETMANA BOLESTI ZAVISNOSTI.

FORENZIČKI ZNAČAJ ALKOHOLIZMA

U svakodnevnom radu forenzičkog psihijatra obično treba utvrditi da li se u konkretnom slučaju radi o štetnoj upotrebi, zloupotrebi alkohola ili o bolesti zavisnosti od alkohola, te da li je to dijagnostikovano stanje bilo od odlučujućeg značaja za izvršenje konkretnog krivičnog djela. Razmatra se pitanje SPOSOBNOSTI SHVATANJA DJELA I MOGUĆNOSTI UPRAVLJANJA POSTUPCIMA (PRAVNI POJAM: uračunljivost) počinioca i rizik eventualnog ponovnog činjenja istog ili sličnog krivičnog djela, kao i primjena odgovarajuće mjere bezbjednosti – obaveznog liječenja u ustanovi ili na slobodi.

Ako je prije nego se doveo u stanje neuračunljivosti, djelo bilo obuhvaćeno umišljajem ili nehatom, a zakon za djelo predviđa krivičnu odgovornost,

odgovaraće po zakonu kao da je bio uračunljiv (**“actio libera in causa”** npr. u pijanom stanju voziti automobil, operisati). Neophodno je ustanoviti kakvo je psihičko stanje lica bilo prije djela. Npr. ako se radilo o patološkom opitom stanju, prvi put se ne primjenjuje pravilo *actiones liberae in causa*, a svaki sljedeći put kad počini isto ili slično djelo, ono će biti primjenjeno.

Kod običnog pijanstva ako se primjenjuje pravni institut «*actiones liberae in causa*», vještak nema udjela u ocjeni takvog djela.

Kod procjene alkoholisanosti, treba utvrditi u kojoj fazi alkoholizma ili alkoholisanosti je počinjeno djelo. Ako je isto izvršeno u stanju alkoholne psihoze i alkoholizma kao bolesti, uz komplikacije alkoholizma i visok stepen alkoholisanosti, postojaće bitno smanjena SPOSOBNOSTI SHVATANJA DJELA i bitno smanjena MOGUĆNOSTI UPRAVLJANJA POSTUPCIMA ili NESPOSOBNOST

U građansko-pravnom smislu psihijatrijske komplikacije alkoholizma rezultiraju ograničenu poslovnu sposobnost ili nesposobnost. U građansko-pravnom smislu psihijatrijske komplikacije alkoholizma rezultiraju sporove iz oblasti radnih odnosa – progresivno smanjenje radnog učinka i odgovornosti.

Prema ZOBS(zakonu o bezbjednosti saobraćaja BiH) prisustvo alkohola 0,3 promila u krvi je prekršaj!

APSURDNI ZAKLJUČCI VJEŠTAČENJA nastaju kod neiskusnih vještaka. Npr. Ispitanik je *bitno smanjeno sposoban za upravljanje vozilom.*? Ili (PRIMJER IZ PRAKSE) ADVOKAT TRAŽI VJEŠTAČENJE “KO JE BIO NESPOSOBNIJI ZA VOŽNJU U SVRHU PROCJENE UDJELA U NASTANKU NESREĆE OD 2 VOZAČA” GDJE SU OBA učinili PREKRŠAJ PO ZOBS-U.

Jedini ispravan zaključak je : "Oba ispitanika su bili nesposobni za upravljanje vozilom".

FORENZIČKI ZNAČAJ NARKOMANIJE

Najveći forenzički značaj ima faza apstinencijalnog sindroma («krize»), kad je rizik kriminalnog ponašanja najveći. U fazi drogiranosti (intoksikacije), mnogo je manji rizik kriminalnog ponašanja. Smanjena uračunljivost se odnosi na djela koja su u direktnoj vezi sa nabavkom i upotrebom droge, a ocjene idu i do neuračunljivosti u početnoj fazi apstinencijalnog sindroma (fazi fizičkog ispoljavanja zavisnosti). U fazi psihičke zavisnosti uglavnom su odgovorni za svoje postupke. SPOSOBNOST SHVATANJA DJELA I MOGUĆNOSTI UPRAVLJANJA POSTUPCIMA je očuvana – za djela koja nemaju veze sa narkomanijom. U građansko-pravnoj sferi zbog sugestibilnosti narkomana u krizi, lako se mogu navesti da potpišu ugovore ili druga dokumenta.

AUTODESTRUKTIVNO PONAŠANJE kod bolesti zavisnosti opisuje Menninger: "alkoholizam i narkomanija predstavljaju hronično samoubistvo". Udružena pojava raznih oblika zavisnosti potencira njihove pojedinačne štetne efekte.

Treba imati na umu da narkoman u apstinencijalnoj krizi može da bude čak i životno ugrožen ukoliko mu se ne ukaže adekvatna pomoć. Zbog toga postoji opasnost ukoliko zapadne u takvo stanje, a okolina ne prepozna bolest, da dođe do teških posljedica (zatvori, zadržavanje u policiji...). Dobro je znati da razne vrste droge mogu da daju različite kliničke slike zbog čega je potrebno znati koju drogu narkoman „uživa“ ili koristi više vrsta zajedno (kanabiol, opijumske derivate, LSD) što dodatno komplikuje i dijagnostiku i terapiju kao i forenzičko-psihijatrijski pristup.

Treba imati na umu da narkoman u apstinencijalnoj krizi može da bude čak i životno ugrožen ukoliko mu se ne ukaže adekvatna pomoć. Zbog toga postoji opasnost ukoliko zapadne u takvo stanje, a okolina ne prepozna bolest, da dođe do teških posljedica (zatvori, zadržavanje u policiji...). Dobro je znati da razne vrste droge mogu da daju različite kliničke slike

zbog čega je potrebno znati koju drogu narkoman „uživa“ ili koristi više vrsta zajedno (kanabiol, opijumske derivate, LSD) što dodatno komplikuje i dijagnostiku i terapiju kao i forenzičko-psihijatrijski pristup. Kušević kaže: „Među svim drogama najčešći su agresivna ponašanja, nasilje i zločin pod dejstvom sintetskih psihostimulatora ka što su amfetamin, fenmetrazin i sl. Do agresivnog ponašanja i krivičnih djela ne dolazi pri uobičajenim dozama tih supstanci“. Krivična djela zavisnika često nastaju zbog potrebe da po svaku cijenu nabave drogu (krađa droge, ucjene, falsifikati, provale u apoteke. PRIMJER IZ PRAKSE: Mladić statosti 20 godina u teškoj apstinencijalnoj krizi, oko ponoći probija se tijelom kroz stakla apoteke, brzo pronalazi morfijum i kroz zimski kaput ubrizgava ga sebi u nadlakticu. tokom vještačenja je izjavio kako je imao osjećanje da mu je život visio o koncu i o dijelovima sekundi.

Vještačenje narkomana, po pravilu zahtjev timski pristup.

Petrović, na osnovu rezultata svog istraživanja nalazi da se profili ličnosti mladičkog doba statistički značajno razlikuju. Tako profil pripadnika normalne populacije karakteriše prihvatanje socijalnih normi, postojećih sistema vrijednosti, imaju potrebu za socijalnim kontaktima, dok „Profil ličnosti narkomana mladičkog doba u našoj zemlji karakteriše depresivnost, anksioznost, impulsivnost-agresivnost, nesocijalnost i nekooperativnost,„. Po strukturi i dinamici ličnosti izdvaja neurotske, psihopatske i granične slučajeve.

Pacijenti sa bolešću zavisnosti zahtijevaju angažovanje niza psiho-socijalnih i medikamentoznih terapijskih intervencija, čime se vrši prevencija kriminogenog ponašanja. Posebno adekvatan psihijatrijski tretman i preventivni rad u užoj i široj socijalnoj sredini značajno doprinose otklanjanju faktora za kriminogeno ponašanje.

LITERATURA

1. Kapamadžija, B. Forenzička psihijatrija, Dnevnik Novi Sad, Medicinska knjiga Beograd-Zagreb, 1989.
2. Mandić-Gajić, G., Upotreba alkohola i drugih psihoaktivnih supstanci u ratu, Ratna psihotrauma srpskih veterana. pp. 269-294. Beograd, Udruženje boraca rata Republike Srbije od 1990. godine, 2008.
3. Petrović, S., Popović, T., Miljević, Č., Vučićević, D., Alkoholisanost i kriminogeno ponašanje: Forenzičke implikacije. Zbornik radova 3, Internacionalni kongres „Zdravlje za sve“ Psihijatrija 21. vijeka, Banja Luka, 2003.
4. Kušević, V., Zloupotreba droga, Grafički zavod Hrvatske Zagreb, 1987.
5. Petrović, S., Ličnost narkomana, Dečije novine, Gornji Milanovac, 1988.

FORENSIC PSYCHIATRIC ASPECTS EXPERTISE OF DRUG-ADDICTION Stojaković Milan¹, Stojaković Bogdan²

1. UKC B.Luka

2. Intermedic B.Luka

summary:

Substance abuse can cause significantly mental and / or physical dependence, leading to psychopathological changes and produce asocial and antisocial behavior. Differentiate psychological and patopsychological motives in committing a crime. Gives the focus on withdrawal syndrome in drug addicts, delirium tremens, pathological intoxication.

This paper discusses specification in psychiatric examination of persons suffering from addiction. Among these and other factors, such as personality disorder, bipolar affective disorder, which can significantly contribute to a misdemeanor or a criminal act. They point to a legal category that expert should know as eg. Actions liberae in causa, and the conditions when this rule can not be applied, and the basis of prevention and criminal behavior in the area of substance abuse.

Keywords : addiction, alcohol intoxication, alcoholism, expert analysis of various forms of disability.

Footnotes

Milan Stojakovic is clinical professor in the department of psychiatry, School Of Medicine, University Of Banjaluka, Banjaluka, also in Clinic For Psychiatry, Clinical Center, Banjaluka, Bosnia Herzegovina.

Address for correspondence:
Prof dr Milan Stojakovic,
K.Petra Prvog 115, 78000 Banjaluka, Bosnia Herzegovina.
phone/fax+38751302864
misos@blic.net